

Александар ДОНСКИ,
Институт за Историја и Археологија (ИНИСА)
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

UDC: 008-027.63(=293)

ЕТНО-КУЛТУРНАТА ЗАСЕБНОСТ НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ ВО ДЕЛОТО НА ПАВСАНИЈА

„...Би сакала да нагласам дека историјата е наука која ја утврдува историската вистина преку научни методи... Историјата не е нешто за кое може да се преговара. Историјата на античкиот свет е веќе напишана и документирана, веќе со векови, преку макотрпни истражувања од страна на меѓународно угледни историчари и археолози.“

Дора Бакојани, министерка за
надворешни работи на Грција (30.03.2009)

Денешната грчка историографија и пропаганда со сите сили се обидува да го убеди светот дека античка Македонија била „грчка држава“ и дека античките Македонци биле „Грци“ (Хелени). Причините за ова се од дневно-политички карактер и истите се добро познати. На Грција ѝ е важно да му докаже на светот дека името Македонија и античките Македонци биле „грчки“ што значи дека ние денешните Македонци „немаме историско право“ на користење на овие „грчки“ имиња. Меѓутоа, наспроти ваквите тврдења, релевантните историски податоци говорат дека најголем опонент на овие грчки ставови се токму делата од античките грчки историчари! Токму во голем број вакви дела децидно се тврди дека античките Македонци не само што не биле никакви „Грци“ (Хелени), туку и дека во добар дел од својата историја тие биле непријателски расположени едни кон други, т.е. античките Грци со векови се наоѓале под македонско ропство. Секако овде се и делата на голем број антички автори од не-грчко потекло кои го тврделе истото.

За жал, барем досега, нашата историографија малку посветуваше внимание на овој круцијален податок кој, доколку соодветно се искористи, може да иницира тежок пораз на денешната грчка пропаганда во очите на светската јавност. Доволно е само некои од ваквите податоци што повеќе и континуирано да се дистрибуираат и експлоатираат пред релевантните светски фактори, секако заедно со податоци за етно-културните врски помеѓу античките и денешните Македонци.

Но, да поминеме на фактите. Во нашето истражување дојдовме до податоци според кои за етно-културната засебност на античките Македонци пишувале над педесет, пред сè, старогрчки и други антички историчари. Овие сведоштва, според својот карактер, се непосредни и посредни. Во непосредните сведоштва сосема јасно и разговетно Македонците се детерминирани како посебен народ во однос на Грците. Во посредните сведоштва, пак, авторите обично ги опишуваат етно-културните граници на античкиот грчки свет во кои никаде не е спомната Македонија.

Сите вакви сведоштва имаат голема тежина заради фактот што биле дадени од автори, од кои мнозина и сами живееле во близина на античките Македонци, па сосема добро знаеле каков народ се тие.

Во овој текст ќе направиме осврт на делата на еден од овие педесетина автори, по име Павсанија.

Павсанија бил познат старогрчки географ, патеписец и историчар. Живеел во 2 век по Христа во времето на римските императори Хадријан, Антоние Пиј и Марко Аврелиј. Негово најпознато дело е „Описот на Грција“ во кое дал детален преглед од прва рака (како сведок и патеписец) на голем број делови од територијата на која живееле античките Грци. Тој многу патува и притоа ги посетил: Египет (каде ги видел пирамидите), Ерусалим, западниот брег на Мала Азија, Рим и други делови од Италија, а останало запишано дека престојувал и во Македонија каде го посетил гробот на митскиот пеач Орфеј.

Што се однесува до неговото дело „Описот на Грција“, тоа е напишано во десет книги. Овде ќе го разгледаме ова дело од аспект на темата што ја обработуваме, а тоа се античките сведоштва за засебноста на античките Македонци.

Ќе почнеме со самата глобална содржина на „Описот на Грција“. Во десетте книги (според нивните наслови) опфатен е описот на следниве области: Атика (Атина), Коринт, Лаконија, Месенија, Елис, Ахаја, Аркадија, Боетија, Фокија и Локрис. Ова значи дека дури и самата ваква содржина е сосема доволен аргумент против современата грчка историографија и пропаганда. Се поставува прашањето: ако Македонија во антиката била „грчка земја“, зошто тогаш Павсанија (како еден од најпознатите антички автори, кој згора на тоа и самиот престојувал во Македонија), не ја спомнал како таква во своето капитално дело составено од описи на тогашните грчки земји? Но, тоа не е сè.

Во самите описи на делови од античката територија на Грците, тој (правејќи осврт на некои историски настани) повеќе десетици пати ги спомнува Македонија и Македонците. Притоа, на многу места сосема јасно ги издвојува Македонците како засебен народ во однос на Грците. Ќе наведеме неколку вакви извадоци.

Опишувајќи ја Пиреја во Атина, Павсанија навел податок дека таму имало портрети од заслужни Атињани и богови. Меѓу нив имало и портрет на извесен Леостен, кој бил познат среде Грците заради тоа што успешно војувал против Македонците. Овде читаме:

„Овде се наоѓа портрет на Леостен и неговите синови, насликан од Аркесидај. Овој Леостен бил водач на Атињаните и на обединетите Грци, кои ги поразиле Македонците во Боетија, а потоа и кај Термопилите, потиснувајќи ги кон Ламија“. (Pausanias, Description of Greece, 1,1,2).

Овој настан се случил во средината на 3 век пред Христа, кога Грците со променлив успех се обидуваа да се ослободат од македонското ропство. Овде гледаме дека толку јасно се издвоени Македонците и Грците, што никаков коментар не е потребен.

Павсанија го опишува навлегувањето на Келтите на Балканот во 3 век пред Христа. И во дел од овој опис, децидно ги издвојува Македонците и Грците како два одделни народа кои со векови војувале помеѓу себе и тоа речиси секогаш на штета на Грците. Овде читаме:

„Тоа било порано пред да се појави името „Галија“. Во минатото тие се нарекувале Келти, како меѓу себе, така и од другите. Нивната војска се свртела кон Јонското Море, ги окупирала Илирите и сите кои живееле до Македонија, вклучително и самите Македонци, и ја преминала Тесалија. А кога се доближиле до Термопилите, Грците главно не се ниту помрднале за да го спречат навлегувањето на овие барбари, бидејќи (Грците) претходно биле неколку пати поразувани од Александар и Филип, Антипатер и Касандар, кој потоа целосно ги сокршил. Така ослабени нивните држави не чувствувале никаков срам заради тоа што не превзеле ништо за одбрана на својата земја. Но, Атињаните, иако биле најмногу исцрпени во однос на кои било други Грци заради долгата Македонска војна и кои воглавно постигнувале неуспеси во битките што ги воделе, и покрај сè, испратиле претходница кај Термопилите... Завземајќи го преминот од западната страна, тие се обиделе да ги спречат странците (Келтите) да навлезат во Грција“. (Pausanias, Description of Greece, 1,4,1, и 1,4,2).

Од овој извадок гледаме дека Павсанија јасно ги спомнува Атињаните како припадници на античките Грци, кои војувале против Македонците. За македонскиот крал Касандар (наследник на Александар Велики Македонски), кој владеел од 316 до 297 година пред Христа, дури пишува дека толку „ги сокршил“ Грците во војната против нив, што не биле способни да организираат никаква одбрана на својата земја против подоцнежното навлегување на Келтите.

Во истата (Прва) книга (6,3) Павсанија пишува за превземањето на мртвото тело на Александар Велики Македонски од страна на Птолемеј, кое било пренесено во Египет каде било (цитат): „погребано во Мемфис според македонските ритуали“.

Павсанија го опишува и крајот, т.е. самоубиството на Демостен. Заради својата анти-македонска политика, власта во Атина (која била марионетска и им служела на Македонците) го прогонила Демостен, но пред да биде уапсен и предаден на Македонците

(конкретно на Антипатер) за да му судат, тој побегнал во Калаврија каде извршил самоубиство. Овде читаме:

„Демостен уште еднаш заминал за Калаврија, каде извршил самоубиство со отров. Тој бил единствениот Грк кој успеал да побегне од Архија, кој имал намера да го предаде на Антипатер и на Македонците. Архија бил Туриец, кој превзел мерки да му ги предаде на Антипатер заради казнување оние кои се спротивставувале на Македонците, уште пред Грците да бидат поразени во Тесалија... Таква награда добил Демостен за својата посветеност на Атина". (Pausanias, *Description of Greece*, 1,8,3).

Нема потреба од коментар ниту на овој извадок од писанијата на Павсанија. Тој овде ја осудува поданичката политика на тогашна Атина, која го прогонила својот најголем говорник само за да не ги иритира Македонците против себе.

Во Првата книга Павсанија ја пренесува и содржината на еден натпис во светилиштето посветено на божицата Атина итониска, кое се наоѓало недалеку од градот Атина.

Пред да ја разгледаме содржината на овој натпис, да кажеме накратко нешто околу причините за неговото настанување. Од 278 до 275 година пред Христа со Македонија владеел епирскиот (молосијанскиот) хегемон Пир. Во текот на борбите околу власта во Македонија, несигурната состојба ја искористил Пир, кој бил крал на Епир. Две години владеел со поголем дел од Македонија. Потоа неговата војска била избркана од македонската војска на Лизимах (кој пред тоа исто така владеел со дел од Македонија). Инаку кралот Пир е познат по изразот „Пирова победа“ што настанал откако во една битка ги поразил Римјаните, но претрпел огромни загуби. Во битката против Македонците Пир успеал да заплени дел од нивното вооружување, како и дел од штитовите на Галите, кои се бореле како платеници во Македонската војска. Дел од заплениетите галски штитови биле подарени на светилиштето посветено на божицата Атина итониска, додека заплениетите македонските штитови Пир ги подарил на светилиштето посветено на Зевс. Во итониското светилиште имало и натпис во кој, меѓу другото, пишувало:

„Пир Молосијанецот ги остави овие штитови, заплениети од силните Гали, како подарок на итониска Атина, откако претходно ја уништи војската на Антигон (Македонската војска, з.м.).

Оттогаш овие штитови се овде, но штитовите на самите Македонци, тој ги посвети на додониски Зевс. И таму исто така има натпис кој гласи:

„Овие штитови порано ја покорија златната Азија и ги поробија Грците. А сега, без своите сопственици, лежат крај столбовите на храмот на Зевс како доказ за уништените самофалби на Македонија". (Pausanias, *Description of Greece*, 1, 13, 2).

Јасно е дека Грците во Пир (како Епирец и припадник на народот Молосјани) виделе свој сојузник заради тоа што успешно се борел против Македонците, под чие ропство тие тогаш се наоѓале. Очигледно дека и тој ги сметал Грците за свои сојузници штом ги подарил на нивните светилишта заплениетите штитови од македонските војници и нивните сојузници. Во натписите од овие светилишта јасно е кажано дека тоа македонско вооружување (*штитови*) порано ги поробило Грците и ја уништило Азија, а сега, лежело беспомошно како доказ за поразот на Македонија.

Павсанија се навраќа и на состојбите во Атина и останатите грчки региони во времето пред и по владеењето на Филип и Александар Велики Македонски (4 век пред Христа). Познато е дека Грците биле окупирани од Филип по битката кај Херонеја, а по смртта на Александар кренале неуспешно востание за да се ослободат од македонското ропство. Во врска со овие настани Павсанија пишува:

„Катастрофата кај Херонеја била почеток за несреќите на сите Грци, а посебно за оние кои биле поробени затоа што биле слепи за опасноста што доаѓала од Македонија. Најголемиот дел од нивните градови Филип ги освоил... Извесно време Атињаните останале пасивни, посебно за време на владеењето на Филип и на неговиот наследник Александар. Но, кога по смртта на Александар, Македонците го избрале Аридеј за свој крал, а низ целата империја се јавила недоверба кон Антипатер, Атињаните помислиле дека не смее да се дозволи Грција засекогаш да остане под власта на

Македонците, заради што почнале војна повикувајќи ги и другите да им се придружат.“(Pausanias, *Description of Greece*, 1,25,3).

Во продолжение читаме за описот и текот на ова грчко востание против Македонците.

Во Втората книга Павсанија пишува за настаните околу Ахајската лига (сегрчко политичко здружение). Пишувајќи за односите во оваа лига и мешањето на Македонците во нејзините внатрешни работи, Павсанија вели:

„Освен тоа, бидејќи сите Грци се плашеа од Македонците и од Антигон, кој беше старател на Филип, синот на Димитрија, тој ги наговори Сикијците, кои беа Дорци, да се придружат на Ахајската лига.“ (Pausanias, *Description of Greece*, 2,8,4).

Значи Антигон си поставувал свои луѓе во грчката Ахајска лига, заради тоа што бил свесен дека Грците се плашат од него и од Македонците. Потенцираме дека овде Павсанија пишува за „Грците“ (како народ), а не одделно за Атињаните, Спартанците, Тебанците и другите нивни сонародници. Впрочем, такви се сите досегашни сведоштва што овде ги наведуваме.

Во Четвртата книга Павсанија, пишувајќи за областа Месенија и за Грците што во неа живееле (Месенијците), оставил уште едно децидно сведоштво за разликите помеѓу Македонците и Грците. Имено, Месенијците имале недоразбрања со останатите Грци (што Впрочем било честа појава меѓу грчките градови-држави) и тие во еден период се сојузиле со Филип Втори Македонски. Но, кога тој требало да војува против останатите Грци во битката кај Херонеја, Месенијците одбиле да учествуваат на страна на македонската војска, со образложение дека не сакаат да војуваат против своите сонародници. Ова навистина претставува силен доказ за тоа дека Грците во тоа време биле сосема свесни дека Македонците се сосема поинаков народ од нив.

Претходно Месенијците Грци биле нападнати од Спарта, а Атина одбила да им помогне. Во врска со ова Павсанија пишува:

„Конечно Месенијците склопија сојуз со Филип синот на Аминта и Македонците. Заради тоа, како што велат тие, не учествувале во битката што Грците ја воделе кај Херонеја и одбиле и да се борат против Грците.“ (Pausanias, *Description of Greece*, 4,28,2).

Но, подоцна Месенијците сепак се бореле против Македонците на страна на останатите Грци. Во продолжение Павсанија пишува:

„По смртта на Александар, кога Грците почнале втора војна против Македонците, Месенијците, као што веќе спомнав, учествувале во судирите на Атика.“ (Pausanias, *Description of Greece*, 4,28,2).

И на овој цитат коментар не е потребен. Павсанија дава детали за нападот на Месенијците Грци на македонскиот гарнизон во нивната област што се случил за време на ова грчко востание против македонската власт.

Во Шестата книга Павсанија нуди доказ за тоа на колку високо ниво била македонската етничка свест среде античките Македонци. Да го проследиме и овој цитат:

„Во близина на Дамиск има статуа од некогаш, чие име не ми го кажаа, но тоа е Птолемеј синот на Лаг, кој ја приложил оваа статуа. Во натписот на неа Птолемеј себеси се нарекува Македонец, иако тогаш бил крал на Египет.“ (Pausanias, *Description of Greece*, 6,3,1).

Постојат и други сведоштва за македонската свест на припадниците на македонските династии кои владееле со делови од Азија и Африка, кои ќе ги наведеме во некоја друга прилика.

Павсанија во своите патеписи опишува и споменици на загинати Грци во борбите против Македонците. Во Шестата книга го спомнува и името на македонскиот скулптор Лиз (Pausanias, *Description of Greece*, 6,17,1).

И во Седмата книга Павсанија ја спомнува битката кај Херонеја помеѓу Македонците и Грците. Пишувајќи за Ахајците Грци, тој вели:

„Од оние војни што се воделе подоцна од страна на Грците организирани во конфедерација, Ахајците учествувале во битката кај Херонеја против Македонците предводени од Филип“. (Pausanias, *Description of Greece*, 7,6,5).

Следниот цитат доволно зборува за односот на Македонците кон Грците во нивните меѓусебни војни. Станува збор за востанието на Грците од Теба против Александар Велики Македонски, кое веќе го спомнавме. Еве како ова го опишува Павсанија:

„Теба била толку уништена од Александар што кога, по неколку години, Касандар ги вратил во неа нејзините граѓани, тие биле толку слаби што не можеле сами да опстанат. Атињаните, пак,... никогаш не се опоравиле од војната со Македонците.“ (Pausanias, *Description of Greece*, 7,6,9).

Павсанија јасно ги издвојува Македонците од Грците и на друго место во својата Седма книга. Овде читаме:

„Кога Филип, синот на Димитрија, станал полнолетен, а Антигон бескрупулозно го превзел владеењето над Македонците, тоа внесло страв во срцата на Грците.“ (Pausanias, *Description of Greece*, 7,7,5).

Павсанија пишува и за римската окупација на Македонија во која на Римјаните (иако со извесни колебања) им помогнале и Грците од Ахајската лига. Во Седмата книга (8,1 и 8,2) Павсанија пишува:

„За време на своето доаѓање Фламиниус (римски генерал) ја завзел Еретија, поразувајќи ги Македонците кои ја бранеа. Потоа настапил против Коринт каде што имало гарнизон на Филип, каде организирал негова опсада. Истовремено испратил писмо до Ахајците во кое ги наговарал да дојдат кај Коринт со војска доколку сакаат да бидат третираны како сојузници на Рим, а истовремено и да направат нешто добро за Грција.

Но, Ахајците силно го обвиниле Фламинин, исто како и Отилиј пред него, заради нивното дивјачко однесување кон античките грчки градови, кои со ништо не им наштетиле на Римјаните, туку само биле во служба на Македонците против своја волја. Тие исто така му одговориле дека Римјаните дошле за да завладеат со Ахајците и со остатокот на Грција, всушност да ги заменат Филип (Петти, з.м.) и Македонците. На состанокот на лигата многу спротивставени ставови биле изнесени, но на крајот превладала проримската струја, по што Ахајците му се придружиле на Фламинин во опсадата на Коринт.“

Значи, иако на Ахајците им било јасно дека македонското ропство ќе го заменат со римско, сепак на крајот се вклучиле во војната против Македонците што ја воделе Римјаните. Тоа доволно зборува за омразата кон Македонија од страна на тогашните Грци. Тие овде му забележале на Рим заради лошото однесување кон оние грчки градови кои им пружиле отпор заради тоа што со нив раководеле Македонци, т.е. во нив имало македонски гарнизони.

Во продолжение Павсанија пишува за поразот на Филип Петти од страна на Римјаните и последиците што од него произлегле:

„Филип бил толку убедливо поразен што како последица на тоа загубил голем дел од својата војска и се согласил пред Римјаните да ги напушти сите градови во Грција што претходно ги освоил и принудил да му се потчинат.“ (Pausanias, *Description of Greece*, 7,8,7).

Во продолжение Павсанија (7,8,8 и 7,8,9) пишува:

„Историјата на Македонија, моќта што ја доби за време на Филип (Втори), синот на Аминта и нејзиниот пад во времето на подоцнежниот Филип (Петти) биле претскажани од инспиративната Сибила. Ова е нејзиното пророштво:

„Вие Македонци што се гордеевте со вашите кралеви Аргеади.

За вас владеењето на Филип ќе биде подеднакво добро и лошо.

Првиот ќе ве направи владетели над градови и народи.

Помладиот ќе ја загуби вашата чест, откако ќе биде поразен од луѓето од запад и исток.“

Павсанија не дава податоци од каде му е текстот на ова пророштво за Македонија и кога за прв пат истото било запишано.

Пишувајќи за односот на Филип Втори Македонски кон Грците и за нивните меѓусебни предавства, Павсанија пишува:

„За време на владеењето на Филип, синот на Аминта, Спарта бил единствениот грчки град што не се предал. Останатите градови во Грција повеќе настрадале заради предавства отколку порано од чума.“ (Pausanias, Description of Greece, 7,10,3).

Во продолжение Павсанија пишува за суровоста што Римјаните (како нови окупатори) ја покажале кон Грците. Сите оние Грци, кои во Македонско-римската војна биле обвинети дека му помагаат на македонскиот крал Персеј, биле испратени на суд во Рим. Павсанија (7,10,10) пишува дека никој претходно не се однесувал така кон Грците:

„Римјаните... ги испратија на суд во Рим сите оние кои Каликрат ги обвинил дека му помагале на Персеј. Никогаш порано Грците не биле така третирани, дури ни од најмоќните Македонци како што биле Филип, синот на Аминта и Александар, кои исто така ги испраќале во Македонија оние Грци кои им се спротивставувале, но им дозволувале да го изнесат својот случај пред Амфикион.“

И овде којзнае по кој пат е потврдена вистината за разликите меѓу Македонците и Грците.

Павсанија (7,15,6) ги спомнува овие два одделни народа и кога пишува за Грците од Аркадија, кои побегнале пред битката кај Херонеја водена помеѓу Македонците и Грците:

„Аркадијците... дезертирале од редовите на Грците кои се бореле кај Херонеја против Македонците предводени од Филип.“

И ова античко грчко сведоштво претставува силен удар против денешната грчка пропаганда, која се обидува да ги претстави Македонците како „Грци“.

Во Осмата книга (7,4) Павсанија пишува за односот на Филип Втори Македонски кон Аркадијците пред битката кај Херонеја:

„Филип дошол во Аркадија за да ги привлече Аркадијците на своја страна и да ги оддели од останатите припадници на грчкиот народ.“

Во Деветтата книга (29,3) Павсанија потсетува дека деветте антички музи всушност биле македонски божества, востановени од Македонецот Пиер. Овде читаме:

„Пиер Македонецот, според чие име е наречена планината во Македонија, дошол во Теспија и ги востановил деветте музи, на кои им ги ставил денешните имиња.“ (Повеќе детали околу тоа кои божества во антиката, кои денес неправедно се третирани како „грчки“, всушност биле македонски или биле создадени од други не-грчки народи, презентиравме во книгата „Античко-македонското наследство во денешната македонска нација - прв дел фолклорни елементи“).

Кога сме кај оваа тема ќе го спомнеме и гробот на митскиот пеач Орфеј за кој Павсанија напишал дека се наоѓал во Македонија. Во Деветтата книга (30, 7), читаме:

„Македонците кои живеат во областа под планината Пиерија и градот Диум велат дека токму овде Орфеј го завршил својот живот од рацете на жени. Одејќи од Диум по патот кон планината, на околу дваесет стадиуми, се доаѓа до столб со камена урна во која, според луѓето кои таму живеат, се наоѓаат коските на Орфеј.“

Во продолжение Павсанија пренесува необични и мистериозни случки што му ги раскажале луѓето таму, поврзани со гробот на Орфеј.

Давајќи опис на Херонеја (9,40,7) Павсанија вели дека таму сретнал два споменика подигнати од Римјаните во чест на нивните победи. Но, немало споменик од Македонците, иако тие таму однеле победа над Грците. Ова Павсанија го објаснува со зборовите:

„Филип, синот на Аминта, не подигнал споменик во чест на победата, ниту овде ниту за која било друга негова победа извојувана над Грци или над не-Грци, бидејќи Македонците немале обичај да подигаат споменици на победата.“

Следново сведоштво од Павсанија е можеби најдиректното во кое Македонците се детерминирани како не-грчки народ. Тој овде јасно и гласно ги нарекува Македонците како *„не-Грци“*!

Пишувајќи за настанокот на обичајот Македонците да не подигаат трофеи за своите победи, Павсанија (9,40,8-9) вели:

„Македонците велат дека Каран (првиот македонски крал) го поразил во битка Кисеј, кој бил водач на соседната земја. Во чест на оваа победа Каран подинал трофеј според обичајот на Аргеадите (неговата династија), но се вели дека споменикот бил турнат од еден лав од планината Олимп, кој потоа исчезнал. Тогаш Каран сфатил дека ќе згреши ако дозволи да се изложи на постојана омраза од страна на не-Грците кои живеат таму, па затоа, како што велат, било прифатено правило, ниту еден крал на Македонија, било тоа да е Каран или некој од неговите наследници, да не подигнува трофеи.“

Јасно е дека Каран владеел со Македонците, кои овде се наречени "не-Грци".

Во Десетата книга (7,8) Павсанија повторно го потенцира македонското етничко потекло на Птолемиите:

„Кралевите на Египет сакале да бидат нарекувани Македонци, затоа што и навистина беа такви.“

Павсанија ги спомнал и имињата на грчките племиња кои припаѓале на Амфикионскиот Совет, кој исто така бил сгрчка организација. Тие биле: Јонци, Долопи, Тесалијци, Енијци, Магнети, Малеанци, Фтиоти, Дорци, Фокијанци, Локријанци ("British documents of foreign affairs", Part I, Series F, Europe 1848 - 1914, Vol. 14 "Greece, 1847 - 1914", University publications of America).

И овде не само што не се спомнати Македонците, туку не се спомнати ниту Епирците како „грчки народ“.

На крајот да заклучиме дека пишувањата на античкиот грчки автор Павсанија претставуваат уште едно силно оружје против современата грчка пропаганда.